

OSJEĆAJ ZA ČUDO I ČUDESNO KAO SASTAVNI DIO ŠTOVANJA SVETACA

Dr Vjekoslav BAJSIĆ

Ako govorimo o štovanju svetaca, onda nam se govor o čudu i čudesnom nameće kao nešto što je vrlo usko povezano s pojmom ili s likom svetosti i sveca. Ne misli se tu samo izvanredna pojava sveca koja može u oblikovanju, načinu života, biti toliko različita i toliko nadvisivati život običnog smrtnika da izaziva spontano čuđenje u suvremenika ili čitatelja svetačkih *vita*. Izvanredan način ponašanja i čudesna djela navode se s posebnom namjerom u opisima života svetaca, njihovih djela i zagovora nakon ovozemaljske smrti. Čudo se kanonski zahtijeva kao redoviti uvjet za proglašenje nekog Božjeg miljenika blaženim ili svetim.

Sve je to prilično razumljivo. Čudo uvijek ukazuje na transcendentiju, tj. sile koje nadilaze redovite snage čovjeka, ukazuju na djelovanje i pristanak nekoga koji je jači od svega ovostranoga, te napokon svjedoče o blizini takvoga čovjeka tim silama. Zato čudo pripada nekako u specifičnu dimenziju svetosti te u štovanju svetaca, koje se upravo odnosi na tu dimenziju, zauzima svoje dužno mjesto. Štovanje sveca uključuje na svoj način i propagandu oko štovanja te je zato vrlo često naglašavanje izvanrednih događaja ili čudesa prisutno u iznošenju veličine zagovorne snage sveca, tako da se čudom ili čudesnim događajima koji se pripisuju svecu gotovo mjeri — barem od oka — i njegov transcendentni, nadnaravni kalibar. U tom smislu govor o čudu nije nešto specifično kršćansko. Poznaju ga i sve druge religije i prisutno je u propagandi pojedinih božanstava antiknih religija. Govori se o čudesima koja su se događala na posebno svetim mjestima, centrima hodočašća. Poznato je da su ih nekad svećenici i navlaš »proizvodili« da bi propagirali božanstvo svojega hrama i privukli štovatelje što su dolazili upravo da bi primili milosti u svojim teškoćama, koje se inače ne mogu riješiti ili koje nisu mogli riješiti svojim silama.

No kršćanski Bog nije samo neki bog iza oblaka koji, na neki način i sâm unutar svijeta, svojom izvanrednom moći u stanovitim slučajevima pomaže čovjeku koji mu se obraća kad mu ustreba. Kršćanski Bog posjeduje, obzirom na čovjeka, svoj spasiteljski plan i to prije no što ga je itko zamolio za neko posebno uslišanje. Tako i čudo, koje igra stanovitu ulogu u tom spasiteljskom planu, nije samo neki proizvoljni ili hiroviti proboj sa strane transcendentije u redoviti tok prirode, u svojoj posebnosti posve osamljen, nego se čudo posve

uklapa u spasiteljski božanski plan te služi objavi i ostvarenju toga plana. Čudo je tu, dakle, podređeno nekom objektivnom redu koji stoji prije i nezavisno od svakog ljudskog htijenja ili izražene potrebe. Zato nije dosta gledati u čudu samo čistu činjenicu začuđujućega, neka vrata koja vode iz jednoličnosti i svakidašnje dosade, iz beznađa ovostranoga u neke nove prostore, te čovjeku na svoj način obećavaju moć ili stvari koje u životu nije mogao postići, služeći mu kao neka vrsta nadnaravne lutrije, gdje iznenada postoje šanse da se promijeni ono što se po naravnom toku stvari i iz postojećih prilika možda nikako ne bi moglo očekivati. Čudo je u prvom redu znak koji kao *praeambulum fidei* upućuje ne samo posve općenito na transcendenciju, nego prije svega na određeni objektivni sadržaj, na modus transcendencije koja se objavljuje te čudom potkrepljuje svoju onostranu dimenziju.

U tom se smislu čudo može ispravno shvatiti samo u smjeru Božjeg spasiteljskog plana i na razini toga plana. Pogotovo se čudesa svetaca ili čudesni događaji koji se pripisuju zagovorima svetaca ne mogu tumačiti u suprotnosti ili bez veze s Božjim spasiteljskim planom i njegovim sadržajem. Božja je objava u svojim bitnim crtama već dana u Isusu Kristu i utjelovila se u životu Crkve; ona — barem prema naučavanju Crkve — završava smrću posljednjeg apostola. Nije prema tome moguće da bi čudo danas bilo vrelo neke nove objave ili bitnih nadopuna, pogotovo ne znak nečesa što bi bilo u suprotnosti s objavom. Sâmo čudo ne pridonosi ništa sadržajno samoj objavi te, prema tomu, i nije vrelo vjere (ako se misli sadržaj). Zato eventualna čudesa svetaca ili Bogu milih ljudi, koja se iznose, ne znače automatski odobrenje svega što se svecima ili čovjeku, koji je u danoj situaciji povezan s čudom, pripisuje. Tako se viđenja popraćena čudom moraju nezavisno od čuda ispitati jesu li sadržajno u skladu s objavom. Nije, naime, isključeno da se u viđenjima nađu primjese koje ne trebaju biti onostranog porijekla. Crkveno će učiteljstvo prosuditi — i to bez obzira na čudo i čudeno — je li sadržaj viđenja kad je riječ o autentičnosti događaja u skladu s crkvenom naukom koja je predana tamo od apostola. Tek uključivanje čuda u sklad i temeljnu vezu s cjelinom objave, njegovo usmjerenje na uskrснуće Isusovo i eshatološku ulogu koju predznajuju i iz koje crpe svu svoju krepost izražavajući je znakovito, čine iz čuda Božje svjedočenje.

Čudo zato zahtijeva transcendentalnu vjeru, tj. temeljnu otvorenost prema transcendenciji i njezinu sadržaju te, prema tome, traži uho koje je spremno da čuje i da čovjek, bez obzira na svoje olake težnje ili nepromišljena iščekivanja, bude posvema usmjeren na objektivni sadržaj stvarne objave. Takva otvorenost ne može dakle biti izraz neke opće želje za senzacijom, za nečim posebnim, toliko da se probije monotonija svagdašnjeg života ili, što više, da čovjek propagiranjem i pričanjem čudesnih događaja, svojim eventualnim učešćem u takvim događajima, samoga sebe na neki način istakne između običnih smrtnika kad mu je možda bilo uskraćeno da se na kakav drugi, trijezniji način istakne i dobije na važnosti. Karakteristično je za pravi stav vjere da mora i može izrasti samo na temeljnom predanju u Božju volju, na posvemašnjoj čistoći nakana, na fundamentalnoj cjelovitoj poniznosti. Svaka sklonost prema iracionalnom u svijetu, prema fantastič-

nom, promašiti će pravi smisao i shvaćanje čuda te napokon i samu poruku koju ima posvjedočiti čudesan događaj. Treba se samo podsjetiti što je sam Gospodin odgovarao Židovima kad su od njega tražili čudo i kako su mnogi, kao pri čudesnom umnažanju kruha, tražili nešto drugo a ne kraljevstvo nebesko.

Tako će se uloga čuda i čudesnoga u životima svetaca ili njihovu štovanju i u nastojanjima i životu njihovih štovatelja moći zacrtati tek iz ispravno, tj. po Božjem naumu shvaćene objave u Kristu Gospodinu. Sve isticanje čuda ili čudesnoga postaje sumnjivo ako polazi iz drugih, posve ljudskih motiva, možda jednostavnog glupog isticanja »vlastitog« sveca, nastojanja da se preko čudesnih događaja istakne neka nacionalna ili grupna veličina koja se pred Bogom time upravo sama negira i obezvređuje. Čudo dovodi do vjere i upućuje na objektivnu objavu a ne konstituiraju njezin sadržaj, tako da bismo se mogli zaustaviti na samom čudu ili čudesnu događaju kao takvom. Pogotovo je isprazno ako se čudo ili čudesan događaj uvlače u igru svakidašnjih malih ljudskih ambicija. Tu se doista može primijetiti Gospodinova riječ: »Primili su plaću svoju«.

Kao i inače u vjerskom životu najveća opasnost u shvaćanju čuda dolazi odatle što je kršćanska metanoja bila preplitka, tako da se religiozni sadržaji i stremljenja nerijetko stavljaju samo u okvire naravne motivacije te se, pod prividom i uz upotrebu religioznih motiva i religiozne terminologije, ipak nesvjesno prosljeđuju samo naravnim ciljevima. Vjera je nešto vrlo jednostavno, ali traži, naprotiv, vrlo duboku promjenu u čovjeku: valja doista početi »drukčije misliti«. U svakidašnjem životu, naprotiv, vjera se prima većinom prihvaćanjem običaja okoline, često vrlo nerazgovjetno bez nekog dubljeg sistematskog razmišljanja, često također bez nekog osobnog odnosa, retorski ili sentimentalno. Upravo ova današnja kriza Crkve i bezbrojne diskusije značenja vjere za današnjeg čovjeka i njegove religiozne dimenzije ukazuju na vrlo veliku konfuziju oko bitnih elemenata vjerovanja. Nije tu riječ toliko o dogmatskim formulama ili njihovom izvornom sadržaju, nego daleko više o pretpostavkama i »vratima« vjere, o tlu na koje se ona u ljudskoj duši usađuje i o motivima koji je uvjetuju. Nije za vjeru svejedno od kojih motiva polazi čovjek koji tvrdi da vjeruje.

Iz tog nerazgovijetnog i često površnog i iskrivljenog prihvaćanja kršćanske objave dolazi i do raznih zastranjenja i nakaradnih oblika koji nerijetko ne samo otežavaju ispravno shvaćanje svetoga, te prema tome i ispravno štovanje svetaca, nego uz to smetaju i prave neprilike i onima neupućenima kao i onima ispravno upućenima. Budući da je transcendentno, baš zato što je nešto što nadilazi naravne snage čovjeka i prirode, na svoj način neobično i čudesno, dolazi lako do krivog zaključka da je riječ o posvemašnjoj identičnosti, tj. da rečenica: »Sve što je transcendentno čudesno je« vrijedi i obrnuto: »Sve što je čudno i čudesno transcendentno je«. Pri tom se, međutim, ne uvažuje činjenica da je čovjek vrlo ograničen i da sve što je u njegovu smislu ili iz njegova iskustva čudesno, ne mora biti doista znak Božjega. Inače bi svi luđaci bili sveci, što je očita neistina, iako su u starini i u nekim primitivnim religijama stanovite forme umne neobičnosti, kao padavica, bile

smatrane znakom posebne naklonosti bogova i manifestacija onostranih sila.

Pred tom sklonošću, ili nepažnjom u zaključivanjima, samo jasna svijest i proživljavanje cjelovite objave i njezina smisla mogu spriječiti zablude i zastranjenja. Čovjek je, pogotovo u teškim situacijama, koje su u svojim uzrocima i tokovima nepregledne te u čovjeku pojačavaju egzistencijalni strah, često sklon bijegu u iracionalno. Hvata se za sve što mu na neki način obećaje nadu i sigurnost a to je upravo osjećaj da iz ovih muka koje ga salijeću postoje neka čudesna vrata, neki skraćeni put do mira: glavno je da se javlja nešto novo i neobično pa da se povjeruje kako je upravo to što se na takav način pokazuje kadro dati tokovima povijesti njihov prijašnji miran izgled i staru sigurnost. Poznato je kako su se u kaosu rata ili u nesređenim prilikama neposredno nakon primirja na raznim stranama javljala viđenja, proročanstva i razne neobične dogodovštine, a da nisu mogle potvrditi svoju autentičnost u smislu kršćanske objave. Valja neprestano imati pred očima da je Kristova poruka cjelovita, da je dana u dubokoj poslušnosti prema Očevu planu i da je kršćanin dostatno okrijepljen naukom i milošću da svlada svaku takvu smućenu situaciju, tako da mu nije potrebno utjecati se u iracionalno. Kršćanstvo, naime, nije iščekivanje legija anđela, nego svladavanje životnih teškoća prihvaćanjem Božjega plana u križu i uskrsnuću Gospodina Isusa kojega valja i u tome nasljedovati u smislu vlastitog spasenja i spasenja svih.

Štovanje svetaca uključuje i nasljedovanje, pogotovo što sama Crkva svece postavlja kao primjere i uzore kršćanskog života i kršćanske kreposti. Kako rijetki imaju priliku da prožive neko vrijeme u živoj školi takva uzora, to se većina u svojim informacijama o životu i djelima sveca mora oslanjati na životopise. Ti životopisi, međutim, predstavljaju poseban problem. Razumljiva je, naime, sklonost takvih prikaza da naglase u životu Božjeg miljenika — upravo u smislu transcencije — sve ono što je posebno, što je neobično, po mogućnosti čudesno te da potcrtaju sve ono u čemu su se ti heroji kreposti razlikovali od običnih ljudi. Nekadašnja se tehnika tih životopisa — u koliko nije bila riječ o legendi — sastojala od kompilatorskih nastojanja, dakako u stilu literarne epohe u kojoj su pisani i ukusa vremena, da se anegdotski saberu ti posebni primjeri i donesu u nekom kronološkom okviru, ako autor nije jednostavno prenio u knjigu kartoteku iz kongregacije. Udaljenost tih literarnih proizvoda od razdoblja u kojemu je živio svetac pridonosi neminovno, ako se nije upotrijebio poseban trud, stanovitom nerazumijevanju i ponekad krivom tumačenju pojedinih gesti ili i cijelog lika sveca. Na takav se način nasljedovanje može povesti više za onim što je u sveca bilo neobično, ono što je, da tako kažemo, samo virilo iznad prosječnoga, a da se pri tom zanemari cjelina čovječnosti Božjega miljenika. Osnovni se motivi pri tom mogu previdjeti, pa nasljedovanje, umjesto da stvori impresivniju ljudsku figuru, proizvodi možda nastrana i neizjednačena čovjeka. Možda je jedan od vrlo poučnih primjera ono što se dogodilo s likom sv. Alojzija. Njegov je životopis pisan za vrijeme rokokoja i literarnog usmjerenja manirizma koje je imalo posebnu težnju da spajanjem ekstrema i suprotnosti, iznošenjem nastranoga, proizvede posebno pi-

kantne efekte. Ovamo pripadaju one razgolićene i rasplakane Magdalene i senzualni Kristovi iz slikarstva. Tako je sramežljivost anđeoskog mladića postala literarnim predmetom jedne epohe koja je inače bila sve drugo nego sramežljiva ili je u sramežljivosti nalazila poseban nastran podražaj svojoj raspuštenosti. Ako se naprotiv čovjek najprije upozna s vremenom u kojem je živio sv. Alojzije i mjestom gdje je odrastao, onda se slika posvema mijenja. Dobro bi bilo u tu svrhu čitati Jakoba Burkharda: *Kultura renesanse u Italiji* ili po mogućnosti posjetiti kneževski dvor u Mantovi, odn. što je od toga ostalo. Tu se čovjek nađe pred jednim vremenom koje nije gotovo ništa više imalo s kršćanstvom. Rimski i grčki bogovi »bosonogi do vrata« i antikna mitologija vladaju ambijentom i gledaju s freski na mimohod turista. U svoje vrijeme samo su simbolički odražavali dvorski život i ideale moćnih i bogatih kneževa i njihovih kurtizana. Alojzije je tu bio samo čovjek koji je vrlo ozbiljno i konsekvntno shvatio evanđelje i nije mu bilo do igara i gluposti. On još uvijek spada u velike renesansne figure, ljude svjesne svoje slobode, nekonformiste, koji su baš zato znali što će uraditi sa svojom slobodom. Nije, dakle, riječ ni o kakvoj sramežljivoj bebici, nego o čovjeku kojega u njegovoj ozbiljnosti i unutarnjoj samostalnosti kasnija epoha nije mogla ni shvatiti. U vrijeme kad je pozitivni sadržaj evanđelja toliko ishlapio da su od njega ostali prisutni samo još neki društveni tabui, koje salonski junaci bez skrupula krše i to smatraju odlikom svoje muškosti, morat će i lik čovjeka, koji je u evanđelju našao smisao svog života i dao se svom muževnom konsekvntnošću na taj put, izgledati kao nastrano preuveličavanje tih tabua iz tko bi znao napokon kakve pikantne osjetljivosti. Možda nema sveca kome su površni i nehistorijski životopisi učinili veću nepravdu.

U nasljedovanju sveca valjalo bi u prvom redu prodrijeti do njegove cjelovite istine. Što se više s te strane uložila truda to će nam biti bliži. Jednostrana retorika i literatura mogu tu uz nerazumnu motivaciju učiniti više štete nego koristi. Sigurno je da su sveci čuđenja vrijedni, ali je isto tako jasno da svaki čudak ne mora biti svetac. Karakteristično je u tom smislu da ljudi prave razliku između dobra čovjeka i sveta čovjeka, kao da onaj koji se smatra svetim ne bi trebao biti u prvom redu dobar. Ali dobar čovjek je samo dobar dok se za sveca traže još neke posebnosti i neki specijaliteti ponašanja. No valjalo bi shvatiti da logos božanske objave ne razara ljudski logos, nego ga uzdiže. Zato i svetost ne može biti usmjerena prema predmetu što većeg ljudskog čuđenja, prema izvanrednim ponašanjima i efektima koji bi u tom bili sami sebi svrha, nego prema cjelovitom ljudskom liku u smislu ostvarenja Božjega spasiteljskog plana. Svetac je uvijek duševno duboko zdrav čovjek, jer je zdravlje termin za harmoničan odnos svih elemenata i funkcija u tijelu te tako primjenjen na sveca naznačuje onu višu harmoničnost koja proizlazi iz pravog odnosa cijelog čovjeka prema transcenciji, koja ga svojom milošću obuhvaća i iscijeljuje, tj. čini cijelim. I ovdje se vidi da bilo kakvo štovanje sveca uzvisivanjem njegovih čudesnih djela ili također nasljedovanjem ne mora iz štovatelja još uvijek učiniti doista sveta čovjeka a zapravo ni dobra vjernika. Istina je obrnuto: tek ako se ispravno i iscrpno shvatila poruka evanđelja, moći će se ispravno shvatiti i svetačka veličina (koja

se onda ne treba oslanjati na neobičnosti i senzacionalnosti ponašanja) i način kako je nasljedovati.

Upravo se tu pokazuje sva važnost koju moramo posvetiti motivima koji nas navode na štovanje svetaca ili na propagandu samog štovanja nekog sveca. Dublji slojevi motivacije često su skriveni nama samima i čovjek mora sebi dobro paziti na prste da se ne uvuku motivi neke individualne ili grupne sebičnosti i ambicije. Pogotovo se valja kloniti upornih hiliijastičkih tendencija koje se neprestano javljaju kroz povijest Crkve, pogotovo u vremenima duhovne zbrke, kakvo je ovo naše. Kada svijet kršćanima na osnovi njihovih dotadašnjih shvaćanja i iščekivanja postaje sve više nerazumljiv i smušen, očekuju se odmah posebni zahvati s one strane. Tu je na dnu najprije želja da svijet bude upravo takav kakav bi po njihovoj želji trebao biti, jer očito svoje želje poistovjećuju s Božjom voljom, a s druge strane bi to trebao učiniti netko drugi s onu stranu, jer oni sami ne posjeduju dosta moćnih sredstava da sav svijet stjeraju u red. Kad bi im netko dao na raspolaganje dvanaest legija anđela, sigurno ih se ne bi odrekli. No takvo hiliijastičko nastojanje i mentalitet otkriva nerazumijevanje osnovnih kršćanskih motiva. Krist je, naime, postupao sasvim drukčije. Vidimo da su ga apostoli u tom vrlo teško razumjeli. Dakako i mnogi današnji kršćani.

Ako je svrha čudu znak i ako je *ovom preljubničkom naraštaju dan samo znak Jone proroka*, onda nemamo pravo očekivati čuda da se po našoj volji nebeskim silama ovaj svijet stavi u red. Crkva je namijenjena ovom svijetu kao znak i svjedočenje o Kristovoj istini i njegovu milosrđu. Kad bi to čudo, tj. znak Crkve doista u svojoj potpunosti djelovalo, ne bi bilo potrebno da trčimo za čudesnim događajima i vijestima o njima tražeći zapravo u njihovoj prisutnosti argumenat protiv svijeta i alibi za naše loše motivirano i loše proživljavano kršćanstvo.

Ako nas, naprotiv, štovanje svetaca i razmatranje o njihovim čudesnim djelima navede napokon na to da više razmislimo o našim motivima, o našim djelima i našim propustima, ne samo onim sitnim koje u ime opće ljudske grešnosti već sami sebi opraštamo, te se upustimo, ako Bog da, i u temeljitiju reviziju naših skrivenih nastojanja u smislu evanđelja, onda će se moći govoriti i o plodonosnom djelovanju štovanja i nasljedovanja, ojačanju vjere koja se napokon očituje u djelima po Božjoj volji i po Božjem planu.